

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی تأثیر عوامل نهادی بر منابع و رابطه بین منابع و عملکرد بنگاه‌ها

از:

میلاذ هوشمند چایجانی

استاد راهنما:

دکتر محسن اکبری

شهریورماه ۱۳۹۳

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه مدیریت بازرگانی - بازاریابی

بررسی تأثیر عوامل نهادی بر منابع و رابطه بین منابع و عملکرد بنگاه‌ها

از:

میلاذ هوشمند چایجانی

استاد راهنما:

دکتر محسن اکبری

استاد مشاور:

دکتر مصطفی ابراهیم‌پور ازبری

شهریورماه ۱۳۹۳

تقدیرم به:

پدر، مادر و عزیزانم که همواره با دعای خیرشان امید به موفقیت را
برایم آساخته نموده‌اند.

استاد بزرگوارم که پایان نامه حاضر جز با حمایت‌های ایشان امکان پذیر
نبوده است.

تقدیر و تشکر

هو الحکیم؛

حمد و سپاس بی کران خدایی را که داشتنش جبران تمام نداشته‌هاست و سختی‌ها را بر بندگانش آسان می‌کند.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم تا از زحمات بی‌شائبه استاد راهنمای بزرگوارم جناب آقای دکتر اکبری و همچنین استاد مشاور ارجمندم جناب آقای دکتر ابراهیم‌پور که بی‌منت و دلسوزانه مرا در انجام تکلیف حاضر هدایت و راهنمایی نموده‌اند کمال تشکر را خدمتشان عرض نمایم. هرچند گوشه‌ای از زحماتشان را نمی‌توانم با بیان تشکر جبران نمایم. همچنین از اساتید داور؛ دکتر مرادی و دکتر دوستار که وقت گران‌بهایشان را صرف مطالعه دقیق متن حاضر نموده‌اند، سپاسگزارم.

همچنین از جناب آقای مهندس کشلی مدیر سرمایه‌گذاری منطقه آزاد انزلی و جناب آقای مهندس جلیلی مدیر آموزش منطقه آزاد انزلی که در عملی ساختن پژوهش نقش زیادی داشته‌اند کمال تشکر را دارم. در پایان از "خانواده و عزیزانم" که مرا در این راه پشتیبانی نموده‌اند، تشکر و قدردانی کرده و از خداوند منان توفیق احسان در حق ایشان را خواهانم.

بررسی تأثیر عوامل نهادی بر منابع و رابطه بین منابع و عملکرد بنگاه‌ها

میلاذ هوشمند چایجانی

امروزه مناطق آزاد به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه به‌عنوان وسیله‌ای برای ورود به بازارهای جهانی می‌باشند. داشتن منابع کافی برای کسب مزیت رقابتی و عملکرد بهتر در مناطق آزاد و تقویت این منابع از طریق عوامل نهادی دارای اهمیت بسیاری می‌باشد. این پژوهش با ترکیب دو رویکرد عوامل نهادی و رویکرد منبع محور سعی در ادراک چگونگی کسب مزیت رقابتی در منطقه آزاد انزلی نموده است. برای این منظور نظرات ۱۵۱ شرکت (هر شرکت یک مدیر ارشد) طی فرآیند اجرای پژوهش، با استفاده از ابزار پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در پایان نتایج حاصل از تحلیل صورت گرفته با استفاده از تکنیک معادلات ساختاری و نرم‌افزار smart PLS حاکی از آن بود که؛ علاوه بر نقش کلیدی منابع در ایجاد مزیت رقابتی و بهبود عملکرد شرکت‌های مستقر در منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی، عوامل نهادی مطرح شده، خود نیز زمینه‌سازی برای دستیابی این شرکت‌ها به گستره وسیع‌تر و متمایزتری از منابع می‌باشند. ضمن اینکه نقش تعدیل‌گری عوامل نهادی بر روی رابطه منابع با مزیت رقابتی و عملکرد در این شرکت‌ها مورد تأیید قرار نگرفته است.

کلمات کلیدی: دیدگاه منبع محور، نظریه نهادی، عوامل نهادی، مزیت رقابتی، عملکرد، مناطق آزاد.

فهرست:

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه:	۲
۲-۱- بیان مسئله:	۲
۳-۱- ضرورت و اهمیت پژوهش:	۴
۴-۱- مدل مفهومی پژوهش:	۵
۱-۴-۱- فرضیه‌های پژوهش:	۶
۵-۱- تعریف متغیرهای پژوهش:	۶
۱-۵-۱- تعریف مفهومی متغیرهای پژوهش:	۶
۲-۵-۱- تعریف عملیاتی پژوهش:	۹
۶-۱- اهداف پژوهش:	۱۱
۷-۱- قلمرو پژوهش:	۱۱
۸-۱- موانع پژوهش:	۱۱
۹-۱- جمع‌بندی فصل اول:	۱۲

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱-۲- مقدمه:	۱۴
-------------	----

الف) مناطق آزاد

۲-۲- اهمیت فعالیت‌های تجاری در دریای خزر و ایجاد مزیت رقابتی در شرکت‌ها:	۱۴
۳-۲- مناطق آزاد:	۱۵
۱-۳-۲- منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی:	۱۶
۴-۲- بررسی عملکرد و مزیت رقابتی در سازمان‌ها با تأکید بر محیط:	۱۷
۱-۴-۲- انتخاب طبیعی:	۱۸
۲-۴-۲- وابستگی منابع:	۱۸
۳-۴-۲- نهادگرایی:	۱۹
۵-۲- تقابل تمرکز بر روی محیط بیرونی و منابع درونی در استراتژی‌های شرکت:	۱۹

ب) تئوری نهادی

- ۲-۶- ریشه‌یابی واژه نهاد و معانی آن: ۲۰
- ۲-۷- رابطه مفاهیم نهاد و سازمان: ۲۰
- ۲-۸- اهمیت نهادینگی در سازمان‌ها: ۲۲
- ۲-۹- پایه‌گذاران مکتب نهادی: ۲۳
- ۲-۱۰- ابعاد تئوری‌های نهادی: ۲۴
- ۲-۱۱- روند تکاملی تئوری‌های نهادی: ۲۵
- ۲-۱۱-۱- روابط سیاسی مدیریت: ۲۶
- ۲-۱۱-۲- مشروعیت قانونی سازمانی: ۲۶
- ۲-۱۱-۳- حمایت نهادی: ۲۷

ج) تئوری منبع محور

- ۲-۱۲- تاریخچه ظهور رویکرد منبع محور: ۲۸
- ۲-۱۳- تئوری منبع محور و ویژگی‌های آن: ۲۹
- ۲-۱۴- تقسیم‌بندی‌های منابع: ۳۰
- ۲-۱۵- مزیت رقابتی و ساختار VRIN (ارزشمندی، کمیابی، تقلیدناپذیری و غیرقابل جایگزینی): ۳۱

د) بررسی ترکیبی مبانی نظری و نظریات

- ۲-۱۶- مناطق آزاد و دو رویکرد منبع محور و نهادی: ۳۲
- ۲-۱۷- بررسی پیشینه مرتبط با پژوهش: ۳۳
- ۲-۱۸- جمع‌بندی فصل دوم با تکیه بر پیشینه پژوهش (به همراه ارائه مدل مطالعاتی پژوهش): ۳۸

فصل سوم: روش‌شناسی پژوهش

- ۳-۱- مقدمه: ۴۲
- ۳-۲- روش پژوهش: ۴۲
- ۳-۳- جامعه و نمونه آماری پژوهش: ۴۳
- ۳-۳-۱- جامعه آماری پژوهش: ۴۳
- ۳-۳-۲- نمونه آماری پژوهش: ۴۴
- ۳-۴- روش‌های گردآوری اطلاعات: ۴۵

۴۶	..... پرشنامه پژوهش: ۳-۵-۰
۴۷	..... بررسی روایی پرشنامه: ۳-۵-۱
۴۸	..... پایایی پرشنامه: ۳-۵-۲
۴۹	..... نتایج آزمون بارتلت جهت بررسی کفایت نمونه: ۳-۵-۳
۵۰	..... روش‌های آماری تجزیه و تحلیل داده‌ها: ۳-۶-۱
۵۱	..... مراحل مدل‌سازی در معادلات ساختاری: ۳-۶-۱
۵۳	..... انتخاب رویکرد مناسب معادلات ساختاری برای تحلیل داده‌های پژوهش: ۳-۶-۲
۵۵	..... جمع‌بندی فصل سوم: ۳-۷-۰

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

۵۸	..... مقدمه: ۴-۱-۱
۵۸	..... آمار توصیفی: ۴-۲-۱
۵۹	..... نوع شرکت‌ها: ۴-۲-۱
۶۰	..... تعداد کارکنان و پرسنل شرکت‌ها: ۴-۲-۲
۶۱	..... جنسیت پاسخ‌دهندگان: ۴-۲-۳
۶۲	..... رده سنی پاسخ‌دهندگان: ۴-۲-۴
۶۳	..... سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان: ۴-۲-۵
۶۴	..... پست سازمانی پاسخ‌دهندگان: ۴-۲-۶
۶۵	..... آمار استنباطی: ۴-۳-۱
۶۶	..... برآزش مدل با استفاده از نرم‌افزار Smart PLS: ۴-۳-۱
۶۶	..... برآزش مدل‌های اندازه‌گیری: ۴-۳-۱-۱
۷۲	..... ارزیابی مدل ساختاری: ۴-۳-۱-۲
۷۳	..... برآزش مدل کلی: ۴-۳-۱-۳
۷۴	..... آزمون فرضیه‌های پژوهش: ۴-۳-۱-۴
۷۵	..... جمع‌بندی فصل چهارم: ۴-۴-۰

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادهای پژوهش

۷۷	۱-۵- مقدمه:
۷۷	۲-۵- خلاصه پژوهش:
۷۸	۳-۵- نتایج پژوهش:
۷۸	۱-۳-۵- فرضیه‌های پژوهش:
۷۸	۱-۱-۳-۵- فرضیه اول:
۷۹	۲-۱-۳-۵- فرضیه دوم، سوم و چهارم:
۸۰	۳-۱-۳-۵- فرضیه پنجم و ششم:
۸۱	۴-۵- پیشنهادهای پژوهش:
۸۱	۱-۴-۵- پیشنهادهای کاربردی:
۸۵	۲-۴-۵- پیشنهادهای برای پژوهش‌های آتی:
۸۶	۵-۵- محدودیت‌های پژوهش:
۸۶	۶-۵- جمع‌بندی فصل پنجم:

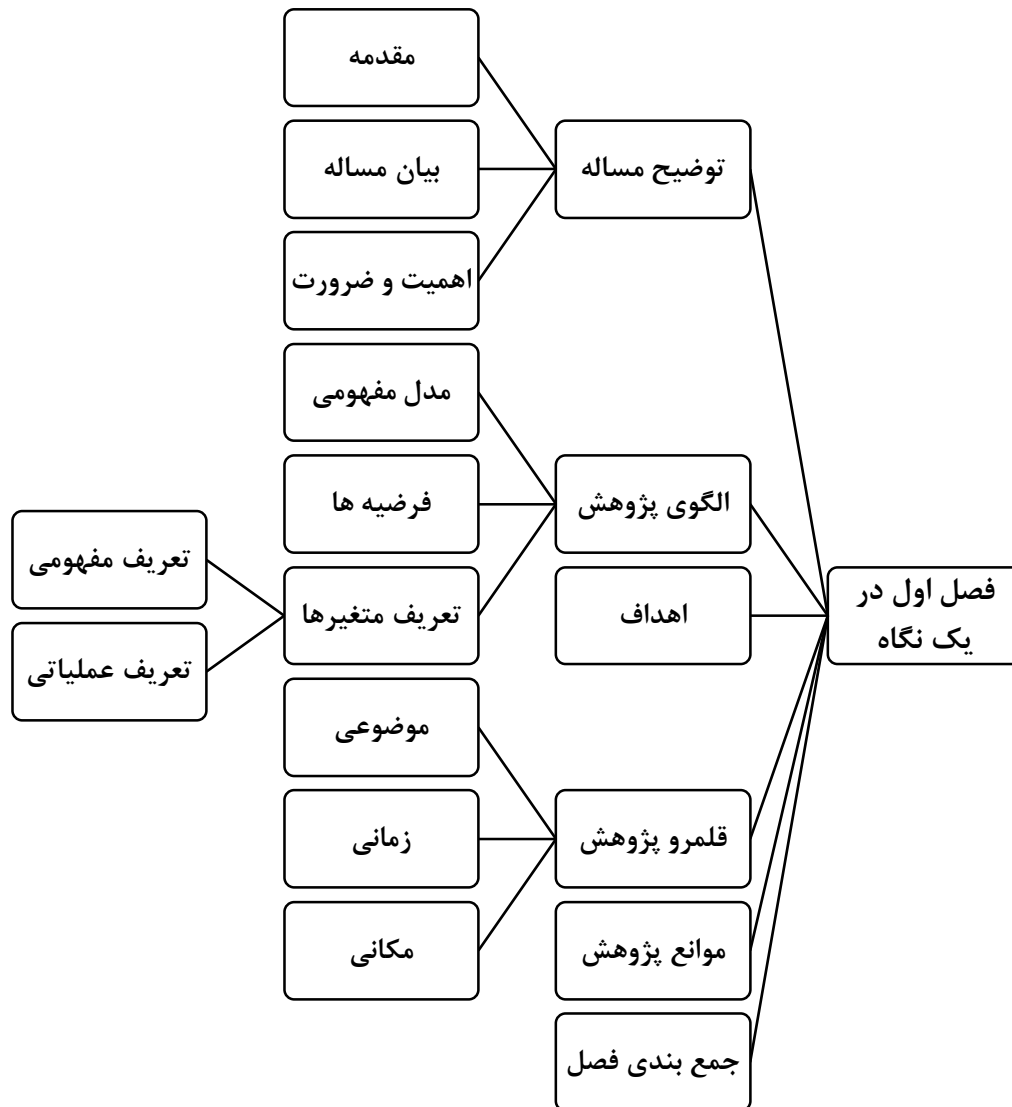
منابع و مأخذ

۸۸	منابع فارسی:
۸۹	منابع انگلیسی:

پیوست‌ها

۹۶	پیوست اول: پرسشنامه
۹۹	پیوست دوم: مدل‌های خروجی از نرم‌افزار Smart PLS

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه:

بررسی عملکرد بنگاه‌های اقتصادی و لزوم پرداختن به آن یکی از بحث‌های اساسی حوزه مدیریت است. عوامل مختلفی بر عملکرد بنگاه‌ها تأثیرگذارند که این عوامل را محققان مختلف شناسایی کرده‌اند. یکی از رویکردهای اساسی شناسایی عملکرد مؤثر بنگاه‌ها در محیط‌های رقابتی، رویکرد منبع محور (RBV) است که این رویکرد، ریشه کسب مزیت رقابتی و عملکرد بالای بنگاه‌ها را داشتن منابعی با ویژگی‌های خاص می‌داند. این ویژگی‌ها را می‌توان در «باارزش بودن»، «کمیاب بودن»، «غیرقابل تقلید بودن» و «غیرقابل جایگزینی» منابع دانست (Grant, 1991). که البته بارنی، به جای غیرقابل جایگزینی قابلیت سازمان‌دهی منابع را اضافه کرده است (Barney, 1991). در این راستا، بسیاری از محققان و صاحبان بنگاه‌های اقتصادی به دنبال پاسخگویی به این سؤال کلیدی هستند که چه چیزی باعث تقویت این منابع می‌گردد و چگونه می‌توان وضعیت عملکرد یک بنگاه را بهبود بخشید. در این زمینه الگوهای متعددی مورد استفاده قرار گرفته است. از جمله این الگوها می‌توان به استفاده از عوامل نهادی به واسطه تئوری نهادی اشاره نمود. این امر به شدت در پژوهش‌های مربوط به مدیریت استراتژیک با کمبود مواجه است و اکثریت پژوهش‌ها به این موضوع اذعان می‌نمایند. در واقع عوامل نهادی برخاسته از محیط نهادی در شرکت‌های اقتصادی می‌تواند به جهت تأثیرگذاری بر روی مشروعیت اینگونه شرکت‌ها همسو با محیط اقتصادی که در بسیاری از پژوهش‌ها به آن اشاره شده است، مهم باشد. بر همین اساس پژوهش حاضر از الگوی ترکیبی (تئوری منبع محور و تئوری نهادی) برای بررسی عملکرد بنگاه‌های اقتصادی فعال در منطقه تجاری-صنعتی انزلی استفاده می‌نماید. بدین ترتیب در این فصل به بیان کلیات پژوهش متشکل از؛ بیان مسئله، مدل مفهومی، فرضیه‌ها، اهداف، قلمرو و تعریفی از متغیرهای پژوهش می‌پردازیم.

۱-۲- بیان مسئله:

به منظور کمک به رقابت‌پذیری بنگاه‌ها و توسعه اقتصادی کشورها، راه‌های متفاوتی توسط کشورهای مختلف پیشنهاد شده است که یکی از این راه‌ها، توسعه مناطق آزاد تجاری است. مناطق آزاد تجاری با اعمال نقش تسهیل‌گری در امور صادرات کالاهای ساخته‌شده کشورها و واردات مواد اولیه آن‌ها، نقشی بسیار اساسی در توسعه اقتصادی کشورهای مختلف دارند. چراکه این اعتقاد

فصل اول: کلیات پژوهش

وجود دارد که مناطق آزاد می‌توانند فناوری، مدیریت و سرمایه را به کشور وارد کنند، عوامل تولید داخلی را با علم و دانش فنی نوین تلفیق کرده و کشور را در مسیر توسعه و همسو با اقتصاد جهانی قرار دهند.

مناطق آزاد وسیله‌ای برای ورود به بازارهای جهانی و بهره‌گیری از برتری‌های نسبی اقتصاد داخلی در بازرگانی بین‌المللی بوده و باید به‌عنوان تسریع‌کننده ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی بکار روند (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸). شرکت‌های مستقر در این مناطق همواره سعی در بهره‌برداری از تسهیلات و امکاناتی دارند که این مناطق در اختیارشان قرار می‌دهند. در این راستا با توجه به رویکرد منبع‌محور، این مناطق می‌توانند با ایجاد منابع مناسب برای بنگاه‌های موجود در خود، این مهم را محقق ساخته و آن‌ها را به سمت عملکرد بهتر و مؤثرتر سوق دهند. این در حالی است که اگرچه رویکرد منبع‌محور فواید زیادی را در تئوری و عمل برای شرکت ایجاد می‌کند، اما در زمینه چگونگی تأثیر عوامل نهادی^۱ بر عملکرد شرکت، پژوهش کمی صورت گرفته است. بر اساس تئوری نهادی^۲، نهادها بیش‌ترین اثر را بر روی استراتژی و عملکرد شرکت‌ها می‌گذارند (Peng et al., 2008). نهادها شامل مقررات و فشارهای بازار هستند که تصمیمات شرکت را هم از لحاظ مثبت و هم از لحاظ منفی (به طریق منفی) می‌توانند تحت تأثیر قرار دهند. نهادهای قوی شرکت‌ها را توانمند و نهادهای ضعیف شرکت را دچار هزینه می‌کنند باین‌حال نهادهای ضعیف نیز در بسیاری از موارد تغییرات و اصلاحاتی را موجب می‌شوند که ماهیت رقابت را تغییر می‌دهند (Hoskisson et al., 2000). در واقع عواملی همچون؛ سنت‌ها، فشارها، هنجارها، عادت‌ها، مشروعیت و غیره همگی عواملی هستند که می‌توانند منتج به توسعه منابع و قابلیت‌های شرکت شده و نیز موجب افزایش مشروعیت و انطباق با استانداردهای هنجاری و فشارهای موجود گردند. بنابراین منابع به‌منظور گسترش و توسعه (مطابق رویکرد منبع‌محور) نیاز به توجه به این‌چنین عوامل نهادی را دارند (Auh & Menguc, 2009). ضمن آنکه این عوامل خود می‌توانند زمینه‌ساز برای فراهم آوردن منابع مورد نیاز شرکت‌ها خصوصاً در اقتصادهای در حال گذار^۳ نیز محسوب گردند (Guo et al., 2014).

---

1. Institutional Factors

2. Institutional Theory

۳. منظور از اقتصاد در حال گذار؛ مرحله‌ای است که در آن باوجود اینکه رقابت در بازار و تحرک اقتصاد یک کشور نقش اساسی دارد، دولت نیز بخش قابل‌ملاحظه‌ای از فعالیت اقتصادی را در اختیار داشته و بر روی اقتصاد کنترل دارد. در نتیجه وابستگی متقابل بین بنگاه‌های کسب‌وکار و سازمان‌های دولتی کماکان بسیار بالا است (Tjosvold et al., 2008).

از این جهت است که برخی از محققین صریحاً پژوهش بر روی تئوری نهادی را لازمه مطالعات بیشتر و گسترده‌تر در زمینه بازاریابی می‌دانند، و در دیدی جامع‌تر بیان می‌کنند که رویکرد ترکیبی تئوری مبتنی بر منبع و تئوری نهادی می‌تواند شرح کامل‌تری از عملکرد شرکت را به نمایش بگذارد (Homburg et al., 1999) (Arndt, 1981). لذا پژوهش حاضر نیز سعی دارد تا مسیر توسعه بنگاه‌های اقتصادی مستقر در مناطق آزاد را بر اساس دو دیدگاه منبع محور و نهادی توضیح داده و ضمن بررسی بعد بارز اهمیت این مناطق در توسعه بنگاه‌ها (رویکرد مبتنی بر منبع)، به وجه کمتر اهمیت داده‌شده این موضوع که همان هنجار، فشار، مشروعیت و به‌طور کلی عوامل نهادی می‌باشد را نیز بررسی کند. لذا با توجه به کمبود مطالعات موجود، سعی در به‌کارگیری مدل یکپارچه‌ای از ترکیب تئوری منبع محور و تئوری نهادی داریم تا نقص موجود در مبانی نظری را در سه محور زیر پوشش دهیم:

۱. توجه به تأثیر تعدیل‌کنندگی عوامل نهادی بر ارتباط بین منابع، مزیت رقابتی و عملکرد شرکت‌ها که بسیار کم مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. توجه به تأثیر عوامل نهادی بر روی توسعه منابع که در کمتر پژوهشی مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۳- ضرورت و اهمیت پژوهش:

امروزه توسعه و پیشرفت روز افزون رقابت میان شرکت‌ها در حوزه‌های مختلف، به نبردی بی‌رحمانه برای بقا و حیات شرکت‌ها تبدیل شده است. حتی اقتصادهای به‌شدت بسته و اقتصادهای در حال گذار نیز به سمتی حرکت می‌کنند که دیر یا زود رنگ و بوی رقابتی شدن را به‌ناچار باید بپذیرند. این روند در سال‌های اخیر با پیشرفت دانش بشری و ظهور مداوم و بی‌وقفه فناوری‌های نو چندین برابر شده است. حال در این میان علمی شدن محیط رقابتی و بازارها، نگاهی آکادمیک و علمی را نیز برای بررسی مسائل بازار و رقابت می‌طلبد. بدین ترتیب نوشتار حاضر نیز بر این اساس و با این هدف به قلم آورده شده است.

شرکت‌ها همواره در مسیر حرکت به سمت توسعه و پیشرفت با دو چالش استراتژیک عمده روبه‌رو بوده‌اند. اینکه آیا شرکت به محیط بیرونی و عوامل بیرونی بنگرد و یا منابع درونی خود را اهمیت دهد. در همین راستا تئوری‌ها و نظریات متعددی مطرح گردید. برای مثال رویکرد منبع محور به‌عنوان یک نگرش استراتژیک خلق مزیت رقابتی را در توجه به منابع می‌داند و دلیل این تمرکز بر روی منابع و قابلیت‌های درونی را ناهمگنی آن‌ها در میان شرکت‌های مختلف می‌داند. حال آنکه تئوری نهادی بیشتر

توجه خود را به محیط نهادی و فشارهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی حاکم بر آن داشته و مشروعیت را عامل بقا می‌داند. در واقع تئوری نهادی، رعایت محیط و عوامل نهادی را به‌عنوان زمینه‌سازی برای کسب این مشروعیت در نظر می‌گیرد. حال ما با نگاهی برگرفته از این دو رویکرد (منبع محور و نهادی) به بررسی مزیت رقابتی و عملکرد شرکت‌های مستقر در منطقه آزاد انزلی می‌پردازیم، چراکه؛ از طرفی، مناطق آزاد بسترهایی را برای تقویت منابع در دسترس شرکت‌ها فراهم می‌آورند، که این امر همسو با رویکرد منبع محور می‌تواند مورد بررسی قرار بگیرد، و از طرف دیگر ایران اقتصادی در حال گذار داشته که این امر به معنی وجود اقتصاد دولت‌محور می‌باشد. به همین ترتیب محیط نهادی در این‌گونه اقتصادها با شدت بیشتری قابلیت تأثیرگذاری را دارد.

۱-۲- مدل مفهومی پژوهش:

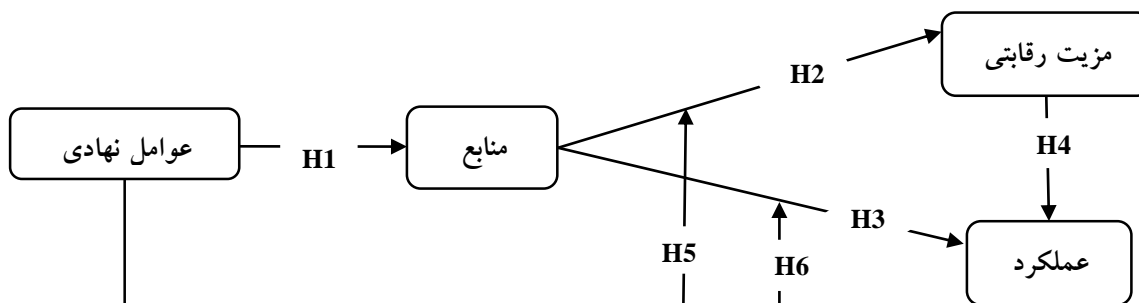
با توجه به اهمیت عوامل نهادی و بررسی‌های انجام‌شده در این حوزه ((Arndt, 1981)، (Oliver, 1997)، (Homburg et al., 1999)، (Grewal & Dharwadkar, 2002)، (Auh & Menguc, 2009)، (Simpson, 2012)، (Gaur et al., 2014))، در این پژوهش این عوامل مطالعه شده و به‌صورت متغیر تعدیل‌گر به مدل مفهومی اضافه گردیده است. مضاف بر آنکه آیو و منگیوک (۲۰۰۹) این عوامل را مؤثر بر منابع نیز می‌دانند.

پژوهش حاضر از مدل مفهومی که در شکل (۱-۱) نشان داده شده است پیروی می‌کند که در آن منطقه آزاد با ایجاد تسهیلات و امکانات و فراهم آوردن منابع مختلف برای بنگاه‌های مستقر در خود، بستری را آماده می‌سازد تا علاوه بر اینکه بنگاه‌ها را به سمت پیشرفت سوق داده و قدرت رقابتی مؤثری را برای آن‌ها ایجاد می‌کند، بلکه همچنین درنهایت قادر است تا پیشرفت ملی- منطقه‌ای را سبب شود (Chiu et al., 2011) (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸). از این‌رو منطقه آزاد و توان آن در ایجاد منابع شروعی برای تمرکز ما بر روی منابع با استفاده از رویکرد منبع محور را ایجاد کرده است.

همچنین در مدل‌سازی تئوری منبع محور (RBV)، با توجه به روال پژوهش‌های پیشین و بررسی که توسط لیانگ به همراه جمعی از همکارانش با استفاده از آنالیز فراتحلیل^۱ انجام شده است، این موضوع درک می‌شود که؛ منابع به‌عنوان متغیرهای مستقل

فصل اول: کلیات پژوهش

مطرح شده‌اند و در بیان متغیر وابسته، عملکرد (مالی، اثربخشی و دیگر شکل‌های نشان‌دهنده عملکرد) و مزیت رقابتی مورد تأیید می‌باشد (Liang et al., 2010). ما نیز از این چارچوب در مدل مفهومی خود استفاده کرده‌ایم.

شکل ۱-۱- مدل مفهومی پژوهش

۱-۴-۱- فرضیه‌های پژوهش:

- فرضیه اول: عوامل نهادی بر منابع بنگاه‌های موجود در منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی تأثیر می‌گذارند.
- فرضیه دوم: منابع بنگاه‌های موجود در منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی بر مزیت رقابتی آنها تأثیر می‌گذارند.
- فرضیه سوم: منابع بنگاه‌های موجود در منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی بر عملکرد آنها تأثیر می‌گذارند.
- فرضیه چهارم: مزیت رقابتی بنگاه‌های موجود در منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی بر عملکرد آنها تأثیر می‌گذارد.
- فرضیه پنجم: عوامل نهادی اثر منابع بر روی مزیت رقابتی بنگاه‌های موجود در منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی را تعدیل می‌کنند.
- فرضیه ششم: عوامل نهادی اثر منابع بر روی عملکرد بنگاه‌های موجود در منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی را تعدیل می‌کنند.

۱-۵-۱- تعریف متغیرهای پژوهش:

در این بخش تعریف متغیرهای پژوهش به دو صورت مفهومی و عملیاتی توضیح داده شده‌اند.

۱-۵-۱-۱- تعریف مفهومی متغیرهای پژوهش:

عوامل نهادی: این عوامل همچون؛ سنت‌ها، فشارها، هنجارها، عادت‌ها، مشروعیت و غیره می‌باشند که می‌توانند منتج به توسعه منابع و قابلیت‌های شرکت شده و نیز موجب افزایش مشروعیت و انطباق با استانداردهای هنجاری و فشارهای موجود گردند (Auh and Menguc, 2009).

- **روابط سیاسی مدیریت:** روابط سیاسی مدیریتی در واقع به قسمتی از فعالیت‌های مدیران گفته می‌شود که به برقراری تعامل با نهادهای خارجی شرکت مرتبط می‌شود (Geletkanycz & Hambrick, 1997). این روابط در واقع نشان‌دهنده این موضوع است که مدیران تا چه حدی در پی پرورش روابط شخصی با مقامات دولتی می‌باشند (Li & Atuahene-Gima, 2001).
  - **مشروعیت قانونی سازمان:** مشروعیت اشاره به موضوعی دارد که فعالیت‌های شرکت مطلوب بوده و با هنجارها، ارزش‌ها، باورها و تعاریف جامعه همسو می‌باشد (Suchman, 1995). در واقع یک سازمان زمانی مشروعیت کسب می‌نماید که به برخی از چارچوب‌های اجتماعی مانند؛ هنجارهای اجتماعی، ارزش‌ها و قوانین پایبند باشد (Deephouse & Carter, 2005). بینش اساسی در تئوری نهادی این موضوع است که سازمان‌ها به دنبال کسب مشروعیت‌هایی منطبق با محیط نهادی خود می‌باشند (Suchman, 1995).
  - **حمایت نهادی:** حمایت نهادی نشان‌دهنده این موضوع است که تا چه حدی نهادهای بیرونی از شرکت‌ها حمایت و پشتیبانی می‌نمایند. این چنین وضعیتی از طریق ابزارهایی مانند؛ اعطای وام و یا اعطای برخی از حقوق مانند؛ مجوز برای واردات و غیره رخ می‌دهد. حمایت نهادی نشان‌دهنده این موضوع است که تا چه حد دولت به نفع (موافق) شرکت است و به‌طور فعالی امکان استفاده از عدم اطمینان محیطی را برای شرکت‌ها میسر می‌سازد (Li & Atuahene-Gima, 2001) (& Guo et al., 2014).
- منابع:** عناصر و عوامل در دسترسی هستند که تحت مالکیت یا کنترل شرکت می‌باشند و تأثیر بسیار زیادی بر روی نوع عملکرد شرکت و رقابت آن با شرکت‌های دیگر دارد (Dehning & Stratopoulos, 2003).
- **منبع فیزیکی:** منبع فیزیکی در واقع از جمله منابعی است که به در اختیار داشتن فناوری مدرن، تجهیزات و دسترسی به ظرفیت عملیاتی یا دیگر زیرساخت‌های موجود برای بهره‌وری و اثربخشی کالا و یا خدمت اشاره دارد. منابع فیزیکی اگر به‌درستی مستقر شوند، می‌توانند به شرکت برای استفاده بهتر از روش‌ها و ظرفیت‌های داخلی کمک کنند (Leonidou et al., 2013).

- **منبع مالی:** این منابع مانند؛ نقدینگی شرکت، سرمایه در گردش، قدرت استقراض و غیره می‌باشند که در ایجاد ثبات و موفقیت در اتخاذ استراتژی بسیار مهم می‌باشد. همچنین منابع مالی به توانایی شرکت برای کسب نقدینگی و سرمایه نیز اشاره می‌کند. ضمن اینکه در دسترس بودن منابع مالی؛ هم در ایجاد زیرساخت‌های لازم در شرکت‌ها و هم در حمایت از استراتژی‌های اتخاذشده توسط شرکت‌ها مؤثر می‌باشد (Leonidou et al., 2013).

- **منبع انسانی:** منبع انسانی در سراسر سطوح شرکت ایجادشده و شامل؛ انرژی، مهارت‌ها، استعدادها و دانش افرادی است که در شرکت مشغول به کار بوده و یا به‌طور بالقوه‌ای در تولید کالا و یا خدمت تأثیرگذار می‌باشند. منبع انسانی در بسیاری از شرکت‌ها می‌تواند به‌عنوان وجه تمایز با ارزش، کمیاب و غیرقابل تقلید برای ایجاد مزیت رقابتی آن‌ها محسوب شوند (Ployhart & Molitermo, 2011).

مزیت رقابتی: مزیت رقابتی برای شرکت‌ها، قابلیت است که به‌وسیله آن، آن‌ها قادر هستند بیشتر از رقبای ذی‌نفعان خود خلق ارزش نمایند. این مزیت با متمایزسازی یک سازمان در یک کسب‌وکار خاص، ایجاد می‌شود. هر چه تفاوت بین سازمان و رقبایش بیشتر باشد، مزیت رقابتی قوی‌تر و بادوام‌تر خواهد بود، بدین ترتیب مشتری از لحاظ ذهنی احساس می‌کند که سازمان موردبررسی قادر به ایجاد ارزش بیشتری برای او نسبت به رقبای دیگر است. از طرفی آنچه یک سازمان را در بلندمدت موفق می‌سازد، مالکیت مزیت رقابتی پایدار است. درواقع اگر یک سازمان مزیت رقابتی نداشته باشد، نمی‌تواند در بلندمدت بقاء یابد (Ong & Ismail, 2008).

عملکرد: عملکرد شامل خروجی واقعی و یا نتایج حاصل از یک سازمان در برابر خروجی در نظر گرفته‌شده آن می‌باشد. عملکرد در ابعاد مختلفی موردبررسی قرار می‌گیرد که مهم‌ترین آن‌ها؛ عملکرد مالی و بازار می‌باشد (Richard et al., 2009).

- **عملکرد بازار:** سطحی از عملکرد است که با میزان موفقیت سازمان در ارتباط با بازار و عواملی همچون نرخ جذب مشتریان جدید و حفظ مشتریان موجود، رضایت و وفاداری مشتریان مرتبط می‌باشد (Leonidou et al., 2013).

- **عملکرد مالی:** سطحی از عملکرد است که در ارتباط با کسب و توسعه منابع مالی در سازمان‌ها بهبود می‌یابد. این عوامل به‌مانند موفقیت سازمان در کسب سهم بازار بیشتر، حجم فروش بالاتر، قدرت نقدینگی بالا و میزان بازده دارایی‌ها و سرمایه‌گذاری بالا می‌باشند (Leonidou et al., 2013).

۱-۵-۲- تعریف عملیاتی پژوهش:

در این پژوهش عوامل نهادی به‌وسیله سه سازه؛ روابط سیاسی مدیریت، مشروعیت قانونی سازمان و حمایت نهادی سنجیده می‌شوند. بدین منظور برای؛

روابط سیاسی مدیریت: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۴ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات گو و همکاران^۱ (۲۰۱۴) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱=به شدت مخالفم، ۷=به شدت موافقم) مواردی همچون؛ اهمیت بهبود ارتباط با دولت، سرمایه‌گذاری بر روی ایجاد ارتباط با افراد دولتی، میزان زمان سروکله زدن با کارهای دولتی و میزان ارتباط با افراد بانفوذ دولتی سنجیده شده است.

مشروعیت قانونی سازمان: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۳ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات گو و همکاران (۲۰۱۴) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱=به شدت مخالفم، ۷=به شدت موافقم) مواردی همچون؛ برگرفته شدن قدرت فعالیت‌های شرکت از دولت، همسو بودن فعالیت‌های شرکت با سیاست‌ها و قوانین و همسو بودن فعالیت‌های شرکت با الگوهای صنعتی توصیه شده به وسیله دولت سنجیده شده است.

حمایت نهادی: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۴ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات گو و همکاران (۲۰۱۴) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱=به شدت مخالفم، ۷=به شدت موافقم) مواردی همچون؛ اطلاعات، آموزش‌های فنی، پشتیبانی مالی و اعطای گواهینامه‌های فنی و عملیاتی که از طریق منطقه و دولت به شرکت‌ها ارائه می‌شوند، سنجیده شده است.

در این پژوهش منابع به‌وسیله سه سازه؛ منبع فیزیکی، منبع مالی و منبع انسانی سنجیده می‌شوند. بدین منظور برای؛

منبع فیزیکی: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۳ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات لئونیدو و همکاران^۱ (۲۰۱۳) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱= به شدت مخالفم، ۷= به شدت موافقم) مواردی همچون؛ تجهیزات و تکنولوژی مدرن، منابع همسو با استراتژی‌های شرکت و ظرفیت خدماتی کافی سنجیده شده است.

منبع مالی: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۳ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات لئونیدو و همکاران (۲۰۱۳) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱= به شدت مخالفم، ۷= به شدت موافقم) مواردی همچون؛ سرعت دستیابی و به کارگیری منابع مالی، توانایی برای یافتن منابع مالی کافی و مناسب بودن منابع مالی موجود با فعالیت‌های شرکت سنجیده شده است.

منبع انسانی: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۵ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات لاهیری و همکاران^۲ (۲۰۱۲) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱= به شدت مخالفم، ۷= به شدت موافقم) مواردی همچون؛ مدرک کارشناسی، تجربه، گواهینامه‌های مهارتی، دانش و تداوم در آموزش کارکنان سنجیده شده است.

مزیت رقابتی: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۹ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات ناوارو و همکاران^۳ (۲۰۱۰) و مورگان و همکاران^۴ (۲۰۰۴) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱= به شدت مخالفم، ۷= به شدت موافقم) مواردی همچون؛ تمایز محصول، قیمت، توزیع محصول، ترفیع و ارتباطات، منابع انسانی، هزینه‌ها، ارائه خدمات، نوآوری و شهرت سنجیده شده است.

در این پژوهش عملکرد به‌وسیله دو سازه؛ عملکرد بازار و عملکرد مالی سنجیده می‌شوند. بدین منظور برای؛

عملکرد بازار: از پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۷ سؤال تشکیل شده است. پرسشنامه نام‌برده برگرفته شده از مطالعات لئونیدو و همکاران (۲۰۱۳) می‌باشد که در آن با استفاده از طیف ۷ گزینه‌ای لیکرت (۱= به شدت مخالفم، ۷= به شدت موافقم) مواردی

---

1. Leonidou et al
2. Lahiri et al
3. Navarro et al
4. Morgan et al